

J. F. Heijbroek

Een literaire wandeling door het Rijksmuseum

Op Hemelvaartsdag 1969 reisden ruim 160 medewerkers van De Bezige Bij in bussen van de Van Miereveldstraat, waar de burelen van de uitgeverij gevestigd zijn, naar het Rijksmuseum. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van die uitgeverij was Paul Huf gevraagd een jubileumfoto te maken van alle auteurs die ooit hadden gepubliceerd voor het fonds van de in 1984 overleden uitgever Geert Lubberhuizen.¹ Ook aanwezig waren illustratoren, ontwerpers en andere niet-schrijvende medewerkers van De Bezige Bij. Plaats van handeling was de door P. J. H. Cuypers (1827-1921) ontworpen bibliotheekruimte van het Rijksmuseum, die qua architectuur nog vrijwel in dezelfde toestand verkeerde als in 1886, het jaar van de ingebruikneming (afb. 1).

Karakteristiek voor deze langwerpige bibliotheek zijn de gietijzeren kolonnetten, waarmee de galerijen zijn verbonden en die aan de lange zijden het bogenstelsel dragen. Door de overkoepelende van matglas voorziene dakstoel, krijgt deze bibliotheek een groot deel van haar licht. Door enkele vensters aan de zuidzijde treedt daglicht tot de ruimte toe. De muren waren bij de oplevering, voorzover ze niet door boekenkasten aan het oog onttrokken waren, lichtgeel geschilderd, terwijl de plafonds van de galerijen gedecoreerd waren met een vrij onopvallende plantenversiering op een witte ondergrond. De zwikken van de boogconstructies op de tweede etage waren voorzien van nogal dominerende

schilderingen met spreuken in het midden, bedacht door de neerlandicus prof. dr. J. Verdam. Die opschriften zijn later verwijderd, vermoedelijk tijdens het directoraat van dr. F. Schmidt-Degener. Om welke spreuken het precies ging, bleek niet gemakkelijk te achterhalen. Maar in een serie artikelen van Pierre Cuypers (1891-1982) in het rooms-katholieke weekblad *Opgang*² en in een uitvoerig tweedelig artikel van de Roermondse abt J.W. Brouwers in *De Wetenschappelijke Nederlander* van 1885³, die tot nu toe in geen enkele studie over het museumgebouw werdenesignaleerd (c.q. geciteerd), zijn de meeste opschriften in extenso afgedrukt. Op de oostelijke wand stonden de volgende spreuken⁴:

*'t Is hier vol in alle hoeken
't Zijn al boeken waer men ziet,
Over 't Schoone op elck gebied.*

*Doch wat zeggen ons die boeken?
Sijn wij boeken uytgelezen,
Dat we oock worden uitgelesen.*

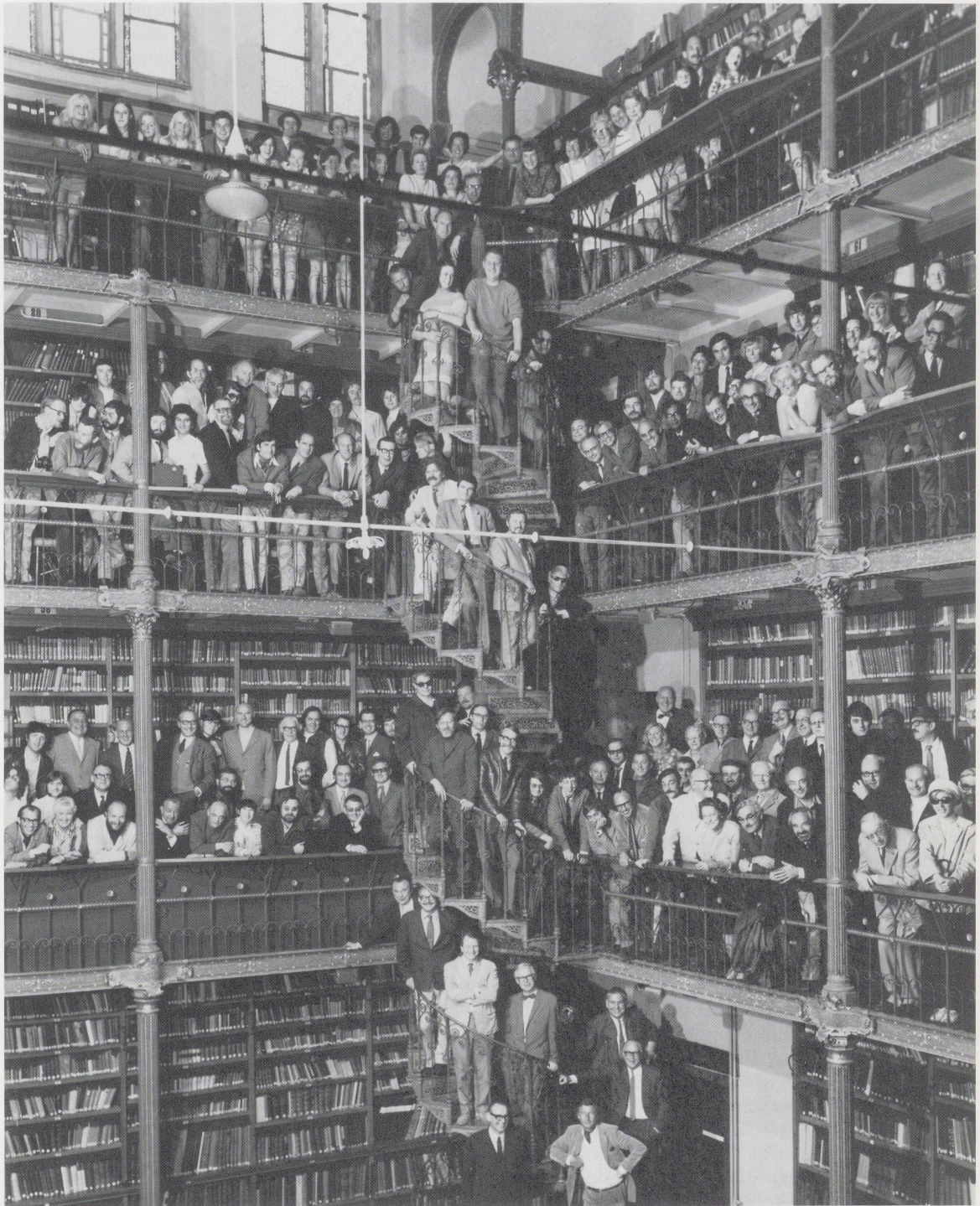
*Gij hebt twee oogen, maar een mond;
Dit sij voor U een teeken
Hier veel te lesen en niet veel te spreken.*

Op de westelijke wand stond te lezen:

*Zijn Wetenschap en Kunst vaak met elkaar in strijd,
Hier is de Wetenschap der Kunst een zaal gewijd.*

*Versmade nooit de Kunst der Wetenschappen gunst,
Noch ook de Wetenschap de fijne hand der Kunst.*

Afb. 1. Groepsportret van de ruim 160 medewerkers van De Bezige Bij in de bibliotheek van het Rijksmuseum. Deze foto werd gemaakt door Paul Huf ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de uitgeverij.

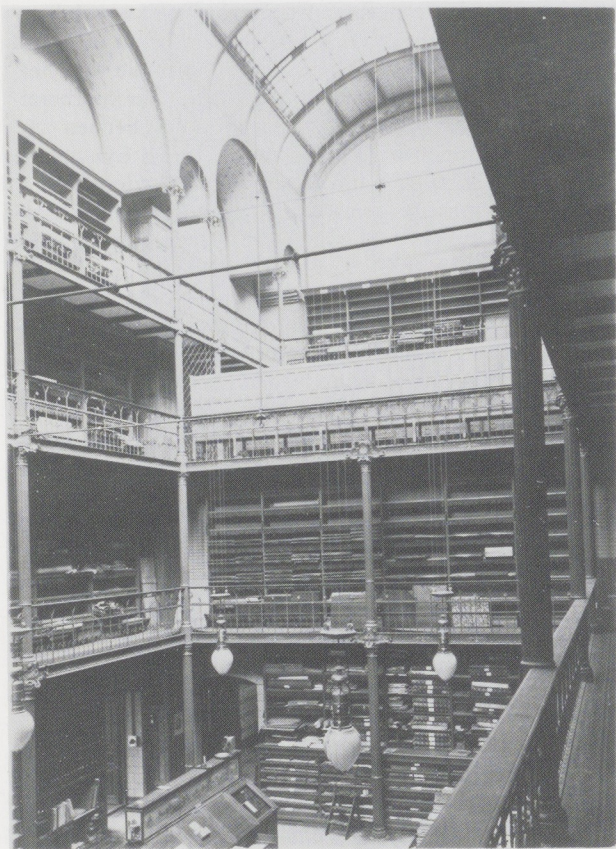
Afb. 2. J. A. Alberdingk Thijm in zijn studevertrek, het zogeheten 'kabinetje'. Litho door Johan Braakensiek in het weekblad *De Amsterdamer* van 24 maart 1889.

Verder waren boven de hoogste galerij in een soort cartouches de namen aangebracht van de zeventiende-, achttiende- en negentiende-eeuwse schrijvers over kunstenaars en kunst: C. van Mander, Fr. Junius, S. Hoogstraten, W. Goeree, G. de Lairese, A. Houbraken, J. van Gool, R. van Eynden, A. v.d. Willigen, [P. D. G.] H.[umbert] de Superville, H. [Collo]t d'Escury, J. Immerzeel, C. Kramm. Ook de gietijzeren cartouches op de kolonetten bevatten namen.⁵ Deze zijn evenals de plantdecoraties op de plafonds van de galerijen al geruime tijd geleden overschilderd. Opmerkelijk in de bibliotheekruimte is de gietijzeren wenteltrap in de zuidwesthoek die de verdiepingen met elkaar verbindt. Als

decor en als verbindend element voor zijn groepsfoto koos Paul Huf deze wenteltrap. Geen van de aanwezige auteurs zal zich hebben gerealiseerd dat het maar weinig had gescheeld of deze schare schrijvers was gefotografeerd temidden van een collectie boeken die ooit had toebehoord aan een bekende negentiende-eeuwse literator. Immers in 1885 bood J. A. Alberdingk Thijm (afb. 2), die goed bevriend was met Victor de Stuers en een zwager was van P. J. H. Cuypers, een groot gedeelte van zijn boekenbezit aan ter plaatsing in de zojuist gereedgemaakte bibliotheekruimte van het Rijksmuseum. Deze boekerij bevatte werken op uiteenlopende gebieden: geschiedenis, geologie, numismatiek, theologie, taal- en letterkunde enz. Een vrij kleine sectie was gewijd aan de 'Schoone Kunsten'.⁶ Vier jaar lang is er gediscussieerd en gecorrespondeerd of deze collectie boeken nu wel of niet in het Rijksmuseum thuishoorde.⁷ Uiteindelijk adviseerde een 'commissie van wijze mannen', die bestond uit bibliothecarissen van verschillende grote bibliotheken, dat de collectie Alberdingk Thijm, die intussen op verzoek van de directeur van het Rijksprentenkabinet door P. J. Frederiks was geïnventariseerd, niet als geheel in het Rijksmuseum kon worden ondergebracht. Alberdingk Thijm die begin januari 1889 informeel door De Stuers van het standpunt van de commissie van 'deskundigen' op de hoogte was gebracht, deed nog één poging om dat deel van zijn bibliotheek dat toen in het museum was ondergebracht voor verdeling over diverse instellingen te behoeden. In een brief aan hoofddirecteur F. D. O. Obreen (1840-1896)⁸ schreef hij dat zij beiden het er toch over eens waren *dat een Rijks-Muzeüm, waarvan de inrichting en assortering op zulke breede grondslagen gebouwd zijn als het te Amsterdam gevestigde, gerekend mag worden, in zijn boekenschat nog andere sferen van mensche-lijk doen en denken te vertegenwoordigen, dan wat men, naar eene verouderde theorie, met den naam van 'Kunst' (in casu schier alleen schilder- en graveerkunst) aanduidt. Zo hoopte Thijm dat o.a. de toonkunst en de folklore een ruime plaats in de Rijksmuseum-bibliotheek zouden krijgen. Het is met het*

Afb. 3. De bibliotheek van het Rijksmuseum, ca. 1910.

oog daarop, met een diep besef van de belangrijkheid van alle menselijke gedachte en menselijke daad, dat mijne Verzameling bij elkaar gebracht is, en uw Muzeüm [...] draagt geheel dat encyklopediesch karakter ... Hij betreurde het wanneer men binnen de wanden van het Muzeüm voortaan alleen werken 'over kunst' zou aantreffen. Thijm was bang dat de weinig grootsche beschouwingen der Heeren 'deskundigen' noodlottige resultaten zouden hebben. Met dit schrijven probeerde hij de directie van het museum alsnog voor zijn denkbeeld te winnen. Zijn poging was vergeefs. In 1890 is de gehele bibliotheek van Alberdingk Thijm in vier veilingen bij Frederik Muller & Co geveild.⁹

Zo bood de bibliotheekruimte van het Rijksmuseum jarenlang een wat troosteloze aanblik, aangezien de meeste planken onvol-

*doende of geen boeken bevatten. Op de beganegrond werd in een aantal eikehouten vitrines de collectie Nederlandse munten van Joh. W. Stephanik tentoongesteld. Verder bevond zich de bescheiden boekerij van het Rijksprentenkabinet op de beganegrond en in de kasten op de eerste verdieping (afb. 3). Toen op 15 mei 1969 de ruim 160 auteurs en medewerkers van De Bezige Bij het gebouw betraden, was het al spoedig een gesleep met stoeltjes, bankjes, trapjes en krukjes om alle schrijvers herkenbaar op de foto te krijgen. Prominent aanwezig waren de meeste Vijftigers. Ook Harry Mulisch liet zich niet onbetuigd aan de voet van de trap naast Geert Lubberhuizen. Grote afwezigen waren Willem Frederik Hermans, Gerard Kornelis van het Reve, Jany Roland Holst, Jan Cremer en Simon Vinkenoog. Wat minder opvallend op de eerste omloop (rechts) staan Simon Vestdijk en Henriëtte van Eyk. Voor hen had het Rijksmuseum een wel zeer bijzondere betekenis (afb. 4). Immers hun roman-in-brieven *Avontuur met Titia* uit 1949 speelt zich geheel af in het Rijksmuseum. De intrige van deze roman is eenvoudig. De hoofdpersonen Maarten Smalandt en Titia Breulse brengen iedere week bij toerbeurt een nacht in het Rijksmuseum door en schrijven elkaar over hun avonturen. In één van zijn eerste epistels schrijft Smalandt aan Titia: *Liever zou ik u iets willen vertellen over een verhaal, dat ik 8 jaar geleden over het museum schreef en dat nooit gepubliceerd is, waar ik eigenlijk blij om ben, want anders had ik u de prioriteit in deze dingen nog afhandig kunnen maken. Het was een prutsverhaal, hoewel de opzet wel grappig was, zij het ook al te zeer geïnspireerd op een bekend genre fantastische histories dat in die tijd opgeld deed. Ik was 21 jaar toen ik dit werkstuk schreef ...*¹⁰ Het verhaal waarop hij doelt is geen verzinzel, maar het bestaat echt. Het bleek te staan in een drietal schriften met jeugdverhalen van Vestdijk en is getiteld 'De Schilderijen'. Toen die cahiers te voorschijn kwamen, zijn deze verhalen in 1984, samen met een aantal andere, opgenomen in Vestdijks postuum verschenen bundel *De grenslijnen uitgewist*. 'De Schilderijen'¹¹ gaat over een jonge anti-quair, die een donker geschilderd doek aan*

Afb. 4. Henriëtte van Eyk en Simon Vestdijk voor het Rijksmuseum, voorjaar 1949. Foto H. J. A. Nieuwenhuis.

een uitvoerig onderzoek onderwierp, maar bij die expertise zijn evenwicht verloor en dwars door het doek heen viel; daarmee trad hij binnen in de wereld van het schilderij. Na een achtervolging door een man met een dolk belandde hij in een schuttersoptocht en ontwaakte tenslotte in de zaal waar de *Nachtwacht* hing. Datzelfde thema, het binnentreden in de wereld van de schilder of het weer tot leven brengen van voorstellingen op schilderijen (bijvoorbeeld Versproncks *Meisje in het blauw*), speelt een belangrijke rol in de levendige briefwisseling tussen Maarten Smallandt en Titia Breulese.¹² De bijna filosofische beschouwingen van Maarten Smallandt (Simon Vestdijk) worden afgewisseld met speelse avonturen van Titia Breulese (Henriëtte van Eyk), die tijdens haar nachtelijke escapades haar marmot kwijtraakte en door een hond gebeten werd.

Hun avonturen spelen zich af in verschillende zalen van het museum; maar de hoofdpersonen betreden ook ruimtes die voor het publiek niet toegankelijk zijn. Ter voorbereiding van deze roman-in-brieven hebben Simon Vestdijk en Henriëtte van Eyk op een avond een uitvoerige wandeling door het museum gemaakt onder leiding van de toenmalige conservator van de afdeling schilderijen, dr. A. F. E. van Schendel (1910–1979).¹³ Bij het schijnsel van een lantaarn bezochten zij ondermeer de belangrijkste schilderijenzalen en enkele vertrekken van de afdeling Nederlandse Geschiedenis. Bovendien maakten ze een wandeling over de gewelven. Vooral van die boven de Voorhal, die in het museum bekend staan onder de naam *de olifantsruggen* (afb. 5), waren de auteurs zó onder de indruk, dat zij hun boek aanvankelijk de voor buitenstaanders wat cryptische titel *De olifantsruggen* wilden geven.¹⁴ Uiteindelijk is dat niet doorgegaan. De lantaarn speelt in het boek een tamelijk wezenlijke rol. Herhaaldelijk brengt Smallandt hem ter sprake en in één van zijn brieven aan Titia Breulese legt hij uit hoe ze er het beste mee kan omgaan: *Aardig is – als u net zo'n lampje hebt als ik – om de lichtcirkel steeds groter en waziger te laten worden; het is dan alsof het schilderij onder uw handen groeien gaat. Het is wel even een sensatie, zo met de Groten om te springen.*¹⁵ Een heel ander beeld van het museum krijgen we uit de bijdrage van de Groningse studentenarts Belcampo (pseudoniem van Herman Pieter Schönfeld Wichers), die in zijn bundel *Sprongen in de branding* uit 1950 een verhaal getiteld 'Het museum' had opgenomen. Het gaat over een man die na jaren weer eens het Rijksmuseum wilde bezoeken, maar bij iedere zaal die hij betrad in gesprek raakte met de zaalwachter. Bij dit bezoek bemerkte hij dat er niet alleen prachtige schilderijen in het museum hingen, maar dat er onder de suppoosten een bonte mengeling 'buitenissige mensen' rondliep.¹⁶ Al bij zijn lievelingsschilderijen van Van Goyen – *Ik houd van die man, die met zijn modder meer wist te zeggen dan menigeen met zijn rijkste palet* – tikte een zaalwachter hem op de schouder en legde omstandig uit dat

Afb. 5. De gewelven boven de Voorhal, de z.g. olifantsruggen. Foto Rolph Gobits.

eigenlijk op al die zeventiende-eeuwse werken een R te ontwaren was en dat dus alle schilderijen die hier hingen van Rembrandt waren. Steeds raakte de hoofdpersoon 'verstrikt' in andere gesprekken en toen hij er tenslotte 'genoeg van had' en naar buiten wilde gaan, klampte hij toch nog in het voorbijgaan een suppoost aan met zo'n gelukzalige glimlach dat ik er bijna van terugdeinsde [...] U hebt vanmorgen zeker een heel plezierig bericht gehad, kon ik niet nalaten tegen hem te zeggen. Zijn glimlach plooidde zich breder, in zijn ogen was een doordringend vuur dat afstak bij zijn leeftijd. Meneer, zei hij, het komt niet van een goede tijding, ik heb altijd dit beste humeur omdat ik me hier de hele dag zo kostelijk amuseer. Het eerste jaar heb ik me verveeld binnen deze muren, dat was een straf maar in de Rubenszaal heb ik geleerd mij bezig te houden en nu is het zo, dat ik elke

morgen weer met spanning mijn uitkijkpost betrek.

- Uw uitkijkpost?

- Ja het is hier een psychologische uitkijkpost. Komt u maar eens mee.

Hij ging mij voor naar een Italiaans landschap van Jan Both, een berg- en bosgezicht met een rivierdal in een dun, oranje-achtig, laag invallend licht. [Bedoeld wordt: Jan Both, Italiaans landschap met overzetveer (inv. A 52, afb. 6)].

- Dat is een zonsopgang vroeg in de morgen, zei ik, die boerin met haar ezeltje is op weg naar de markt.

- U bent een opgewekt mens met fantasie. Dit schilderij is de test op het algemeen humeur. Wie naar droefheid neigt vindt het hier altijd 's avonds op.

En zo kon hij aan de hand van verschillende schilderijen uitgebreide psychologische tests

Afb. 6. Jan Both, *Italiaans landschap met overzetveer*.
Olieverf op doek, 76 × 91 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

uitvoeren. Toen de hoofdpersoon, nieuwsgierig geworden vroeg: *En... wat denkt u dan van mij?* antwoordde de zaalwachter:

- *Ja, dan moet ik eerst weten wat u al zo bekeken hebt.*

- *Ik heb nog niets bekeken.*

- *O, u komt pas binnen?*

- *Nee ik was hier al om tien uur, maar ...*

Ik kon niet verder want met het gezicht van iemand die zijn tegenspeler op het schaakbord mat zet riep hij uit: Noemt u dat soms normaal!

Het bloed steeg naar mijn hoofd en daalde pas weer in de frisse lucht. Het verhaal van

Belcampo (1902–1990) is gebaseerd op het relaas van Jan Uri (1888–1979), een leraar aan het Instituut voor Kunstnijverheid in Amsterdam die zo af en toe met een klas naar het Rijksmuseum ging.¹⁷ Wanneer zijn leerlingen zich goed en wel geïnstalleerd hadden en begonnen waren met het kopiëren van de oude meesters, maakte hij een praatje met verschillende zaalwachters. Die impressies vormen de basis van het verhaal van Belcampo dat in 1966 in een gedramatiseerde versie van Hans Andreus werd verfilmd en uitgezonden op de Nederlandse televisie.

Afb. 7. Tung-Fang Shuo steelt de Perzik van Onsterfelijkheid, een veertiende-eeuwse Chinese schildering, toegeschreven aan de schilder Sun Chün-tse. Inkt en kleuren op zijde, Japans brocaat montering, 60 x 108 cm. Particuliere collectie.

Ook Jan Wolkers, die ontbreekt op de foto van Paul Huf uit 1969, omdat hij toen nog publiceerde bij uitgeverij Meulenhoff, schreef een roman, die voor een belangrijk deel gesitueerd kan worden in de zalen van het Rijksmuseum. De titel van zijn boek *De perzik van onsterfelijkheid* is ontleend aan een veertiende-eeuwse Chinese schildering (afb. 7) die toen juist geëxposeerd werd op de tentoonstelling *Aziatische Kunst uit het bezit van leden* (22 december 1978 – 4 maart 1979).¹⁸ Op de schildering, die zich in een particuliere collectie bevindt, zien we hoe Tung-Fang Shuo de Perzik van Onsterfelijkheid steelt. Wolkers' roman, die bestaat uit drie hoofdstukken getiteld 'Ochtend', 'Middag' en 'Avond', schrijft in 'Middag' hoe de hoofdpersoon van het boek een Canadese militair tegen het lijf liep die, op weg naar het Rijksmuseum, verschillende foto's maakte en zijn geelfilter aan de hoofdpersoon in bewaring gaf. Toen de twee afscheid hadden genomen, bemerkte de hoofdpersoon dat hij het geelfilter nog in zijn bezit had en begon hij aan een tocht door het Rijksmuseum op zoek naar de Canadees.

Via de oostelijke ingang van het museum kwam hij binnen en liep, na de klapdeuren gepasseerd te zijn, langs het uurwerk de zalen van de afdeling Nederlandse Geschiedenis binnen. Hij sjouwde de hele afdeling door, waar – naar zijn zeggen – geen enkele bezoeker was. *Ineens hoorde hij achter een roeibootgroot scheepsmodel van een zeventiende-eeuws oorlogsschip iemand huiselijk kuchen. Toen kwam er met krakende stappen een suppoost te voorschijn die bedaard ging rondkuieren.* Aan hem vroeg hij de weg naar de Nachtwacht, wat volgens de zaalwachter nog *een stevige tippel* was. Langs dezelfde route zoals hij gekomen was, liep de hoofdpersoon terug door de zalen met de spiegel van de Royal Charles, het schilderij van Pieman met *De Slag bij Waterloo* en het in Indonesië met messen bewerkte levensgrote portret van koningin Wilhelmina. Verschillende voorwerpen voorzag hij van snedige commentaren zoals het schelpenmozaïek met de beeltenis van Willem Drees. Via het leeshoekje begaf de hoofdpersoon zich de trap op naar boven waar hij terecht kwam in de bovengenoemde expositie van de Vereniging

van Vrienden der Aziatische Kunst. Gefascineerd door de Chinese schildering vervolgde hij zijn speurtocht naar de Canadees. Via de Voorhal, waar prentbriefkaarten e.d. verkocht werden, kwam hij eindelijk in de zaal waar de *Nachtwacht* achter een glazen wand hing. Die afscheiding was aangebracht tijdens de 'droogperiode' na de restauratie van 1976. In deze zaal ging hij nogal tekeer tegen een groep Duitse bezoekers en werd hij door twee toegesnelde zaalwachters het museum uitgesleurd. Met een flinke zet werkte men hem door de draaideuren naar buiten *of hij het museum uitgespogen werd*. Eenmaal buiten gekomen mijmerde hij: *Gevoel voor humor hebben ze in de musea tegenwoordig ook niet meer. Zo'n nietig woedeaanvalletje. Ze hadden me vroeger eens moeten meemaken. Dan zouden ze nu allebei met de lijsten van de op hun kop stukgeslagen schilderijen om hun nekken staan...*¹⁹ En langzaam slenterde hij de stad in...

Het Rijksmuseum komt er bij onze vaderlandse literatoren lang niet altijd genadig af. Al in de tijd dat het nog gevestigd was in het Trippenhuus aan de Kloveniersburgwal bezochten verschillende schrijvers het museum. Hun namen zijn te vinden in de bezoekersregisters.²⁰ We noteren E. J. Potgieter (1863)²¹, Eduard Douwes Dekker *met zijn familie* (1865), Nicolaas Beets (1866 *predikant-Utrecht*), Carel Vosmaer (1866 en vele malen daarna), François Haverschmidt (= Piet Paaltjens; 1869 *predikant te Schiedam*), Simon Gorter (1870), J. A. Alberdingk Thijm (1873), Hein Boeken (1881-1883) en Frederik van Eeden (1882). Ook Busken Huet bezocht, wanneer hij in Nederland was, af en toe het Trippenhuus. In één van zijn gepubliceerde reisbrieven schreef hij in juni 1876: *Wie pas den Louvre en de kroon, dáár aan de Nederlandsche kunst opgezet, aanschouwde, zou ligt bij het binnentreden van het Amsterdamsch Rijks-Muzeum zich uitdrukkingen laten ontvallen, die het beter is niet op het papier te stellen. Er is een nieuw Rijks-Muzeum in aantogt, en men moet hopen dat de weergalooze verzameling er op waardiger wijze geherbergd zal worden. Het komt te staan in een nieuwe wijk [...] Over het algemeen draagt de nieuwe wijk een bierhuisachtig*

*voorkomen, en men moet een geboren Amsterdammer zijn, om haar met welgevallen aan vreemden te kunnen wijzen ...*²²

Een zelfde kritisch geluid over de behuizing in het Trippenhuus kwam ook van Simon Gorter²³ en Carel Vosmaer. De laatste oefende in zijn 'Vlugmaren' in *De Nederlandsche Spectator* niet alleen kritiek op de oude en op de nieuwe behuizing van het museum, maar wees ook op tekortkomingen bij het verzamelbeleid.²⁴ In de twintigste eeuw zijn de bemoeienissen van onze vaderlandse schrijvers met het verzamelen van het museum minder. Wel werden af en toe tentoonstellingen flink op de hak genomen en daarmee indirect het verzamelbeleid. Het meest venijnige voorbeeld is 'Een getuigenis van liefdeloosheid', een artikel dat Gerrit Komrij schreef in *Vrij Nederland* naar aanleiding van de Jugendstil-tentoonstelling in het museum.²⁵ Nescio's alter ego Koekebakker liet zich ook niet onbetuigd toen hij aan zijn vriend Bavink schreef: *ik voel me zo miserabel als een goed schilderij in het Rijksmuseum.*²⁶

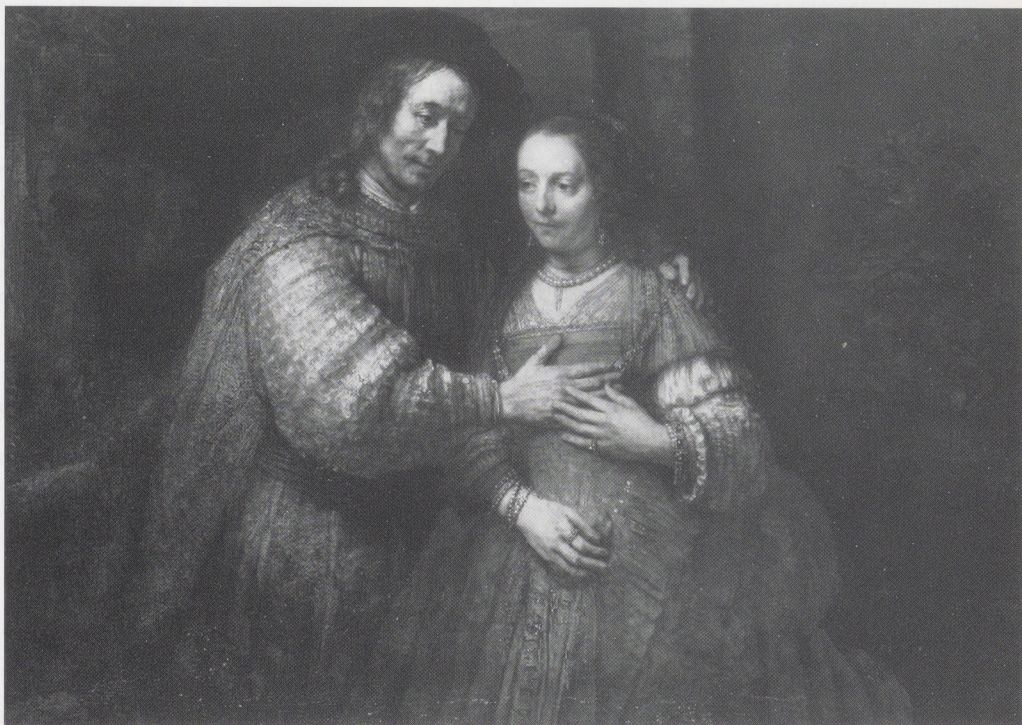
Van de dichter P. C. Boutens is bekend dat hij met zijn vriend, de Amsterdamse zakenman en verzamelaar J. C. H. Heldring, graag musea bezocht en dat hij een sterke voorkeur had voor schilderijen van Rembrandt, Vermeer en Frans Hals. In het Rijksmuseum was één van zijn lievelingsschilderijen *Interieur van de Sint Odulphuskerk te Assendelft, gezien vanuit het koor naar het westen* door Pieter Jansz. Saenredam (inv. c 217, afb. 8). Naar dit werk kon hij eindeloos, in gedachten verzonken, kijken.²⁷ Of Boutens gedichten heeft geschreven naar aanleiding van één van deze bezoeken aan het Rijksmuseum is niet bekend.

Enkele Nederlandse dichters hebben zich in hun poëzie laten inspireren door kunstwerken uit het Rijksmuseum. Zo publiceerde Simon Vestdijk een bundel met twaalf gedichten en een acrostichon over schilderijen, tekeningen en prenten van Rembrandt, waaronder *De nachtwacht* en *Het joodse bruidje*.²⁸ Pierre Kemp schreef een gedicht getiteld 'Het Rood van het Joodse Bruidje' (inv. c 216, afb. 9). De eerste zin van dit gedicht diende als titel voor een bloemlezing

Afb. 8. Pieter Jansz. Saenredam, *Interieur van de Sint Odulphuskerk te Assendelft*. Olieverf op paneel, 50 × 76 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 9 (onder). Rembrandt Harmensz. van Rijn, *Het joodse bruidje*. Olieverf op doek, 121,5 × 166,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

van gedichten over beeldende kunst samengesteld door Tom van Deel.²⁹ Gedichten uit deze bundel van H. H. ter Balkt, J. Bernlef en Hans Warren hebben betrekking op werken uit het Rijksmuseum. De samensteller liet poëzie over bijvoorbeeld het poppenhuis in het Rijksmuseum³⁰, waaraan Vestdijk een gedicht wijdde en de cryptische ready-made 'Stadhouderskade 42 te Amsterdam' van K. Schippers³¹, buiten zijn selectie. Ook het humoristische gedicht over de *Nachtwacht* 'In afwachting' uit de bundel *Liedjes voor Luïgina* van Daan Zonderland (pseudoniem van Daniël G. van der Vat)³² ontbreekt. De foto van Paul Huf is nu al een van de 'klassieke' groepsportretten in onze vaderlandse literatuurgeschiedenis. Er is niet alleen een affiche maar zelfs een legpuzzel van gemaakt. Dichters waren in groten getale vertegenwoordigd op de fotosessie, maar die gebeurtenis heeft hen kennelijk niet erg geïnspireerd. Henk Hofland, die ook tot de 'stal' van Lubberhuizen behoorde, schreef onder het pseudoniem Samuel Montag in zijn kranterubriek dat zich op de vijftiende mei een *scherpe schrijverslucht* verspreidde in de bibliotheek van het museum. Maar hij vroeg zich tegelijkertijd af *wat een schrijverslucht is*. Zijn antwoord was ontvullend: *Een mengsel van knoflook, bier, gauloise, wijn en misschien ook veld winnende ouderdom, al thans wat ik even geroken heb...*

Noten

¹ Zie ondermeer Richter Roegholt, *De geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972, pp. 255-256 en p. 312; Wim Schouten, *Een vak vol boeken. Herinneringen aan veertig jaar leven in en om de uitgeverij*, Amsterdam 1988, p. 202.

² P. C. [Cuypers], 'Het Rijksmuseum te Amsterdam', *Opgang* 1 (1921) deel 1-v, pp. 15-19, 52-56, 77-80, 101-104 en 121-128. Dat de schrijver Pierre Cuypers moet zijn, blijkt uit de volgende inleidende alinea's: *Om meer dan één reden heb ik de mij opgelegde taak om een beschrijving te geven van het Rijks-Museum te Amsterdam, met groote vreugde aanvaard, en wel niet alleen, omdat ik door persoonlijke, indirecte banden min of meer aan het bouwwerk ben verbonden, doch ook, omdat het eene welkome aanleiding is, om het gebouw wederom eens terdege*

te bekijken en te bestudeeren, wat het telkens weer overwaard blijkt te zijn.

Het zal voor mij soms moeilijk wezen om de objectiviteit geheel te bewaren, of om te uitvoerige ontboezemingen te onderdrukken om de boven aangehaalde reden, doch ik reken hierbij niet alleen op de welgezindheid van den lezer, doch ook op het feit, dat het Kunstwerk zelf ruimschoots zal compenseren, wat ik, onfeilbaar zeker, te kort zal schieten. Dan volgt een uitvoerige beschrijving van alle ruimtes met allerlei informatie die in de tot nu toe verschenen literatuur ontbreekt.

Pierre J. J. M. Cuypers was de kleinzoon van P. J. H. Cuypers en evenals zijn grootvader architect.

³ J. W. Brouwers, 'De Rijksmuseumgebouwen te Amsterdam', *De wetenschappelijke Nederlander* 5 (1885), pp. 33-48 en pp. 49-62.

⁴ Zowel door Cuypers, *op.cit.* (noot 2), p. 102, als door Brouwers, *op.cit.* (noot 3), p. 49, zijn de spreuken vastgelegd. Ook in de *Wegwijzer door 's Rijks Museum te Amsterdam*, Schiedam 1890², p. 152 zijn de spreuken - soms in een enigszins afwijkende spelling - opgenomen. Geciteerd is hier de versie van Cuypers omdat die nauwkeuriger leek dan die van Brouwers. Deze laatste vermeldt echter als enige de namen in de cartouches.

⁵ In Victor de Stuers/P. J. H. Cuypers, *Le Musée National à Amsterdam*, Amsterdam 1897, is een plaat (nr. 15) opgenomen van de 'galerijen der bibliotheek'. Op de drie cartouches die gemonteerd zijn op één van de kolonetten staan van boven naar beneden de namen van Frederik Muller, Antonius Scheffer en Isaac Jansz. Coen. Of het hier om voorbeelden gaat of dat de namen ook inderdaad waren aangebracht op de cartouches, is vooralsnog niet na te gaan.

⁶ Zie over deze boekerij: Bijlage 1 'De bibliotheek van Alberdingk Thijm', in: Lodewijk van Deyssel, *De wereld van mijn Vader*, Amsterdam/Brussel 1986, pp. 296-300. Zie over de bibliotheek van Thijm en haar plaatsing in het Rijksmuseum het dossier hierover in het Archief Rijksmuseum, nr. 2061 en de *Inventaris der Boek- en Prentverzameling in bruikleen afgestaan door Prof. J. A. Alberdingk Thijm*, bewerkt door P. J. Frederiks [1886].

⁷ Archief Rijksmuseum, nr. 2061.

⁸ Brief van J. A. Alberdingk Thijm aan F. D. O. Obreen, d.d. 31 januari 1889. Archief Rijksmuseum, nr. 2061.

⁹ Collections scientifiques & artistiques formées

par feu monsieur le dr. J. A. Alberdingk Thijm
I Le monde catholique, 10 t/m 14 april 1890.

II Le généalogie, blasons, documents, topographie des Pays-Bas, mœurs et coutumes, 21 t/m 25 april 1890.

III Histoire, beaux-arts, musique, 27 t/m 29 mei 1890.

IV Estampes, dessins anciens & modernes, 10 t/m 12 nov. 1890. Deze laatste veiling bevat niet alleen de collectie van J. A. Alberdingk Thijm, maar ook die van M. A. J. Hoekwater en Aug. Holmberg.

¹⁰ Geciteerd uit S. Vestdijk & Henriëtte van Eyk, *Avontuur met Titia*, Amsterdam 1969³, p. 26.

¹¹ S. Vestdijk, *De grenslijnen uitgewist. Nagelaten verhalen*, Amsterdam 1984, pp. 52-66.

¹² Nuttige artikelen in dit verband zijn: Clasiën Rienstra, 'Drie romans in brieven, waaraan S. Vestdijk heeft meegewerkt', *Vestdijkkroniek* (1981) nr. 33, deel 1, pp. 50-51 en *idem* (1982) nr. 34, deel 2, pp. 58-60, 63-66 en 71-76; Peter de Boer, 'Een anachronistisch zonnetje. Vestdijk en het bezwren van de tijd', *Vestdijkkroniek* (1987) nr. 54, pp. 16-29.

¹³ Henriëtte van Eyk, 'Herinneringen aan Simon Vestdijk', *Maatstaf* 19 (1971-1972), pp. 279-280. Herdrukt in Henriëtte van Eyk, *Dierbare wereld*, Amsterdam 1973, p. 245.

¹⁴ In het exemplaar van het boek dat A. F. E. van Schendel van de auteurs kreeg, is dit gegeven genoteerd.

Geestig en goed onderbouwd is Martin Lodewijks stripverhaal over het Rijksmuseum, waarin ook de *olifantsruggen* voorkomen. Zie Martin Lodewijk, *Agent 327, dossier Nachtwacht*, Haarlem 1980.

¹⁵ Vestdijk/Van Eyk, *Avontuur met Titia* (noot 10), p. 97-98.

¹⁶ Belcampo, 'Het Museum' in: [H. P. Schönfeld Wichers], *Sprongen in de branding van Belcampo*, Amsterdam/Antwerpen 1950, pp. 7-38. Het verhaal werd in verschillende bundels met verzamelde verhalen van Belcampo herdrukt. Een bekorte Engelse vertaling verscheen in: *Delta* 12 (1969), nr. 2, pp. 27-29.

¹⁷ [H. P. Schönfeld Wichers], 'Slotbeschouwing van Belcampo' in: W. G. J. van Dijk & Belcampo, *De eerste Nederlandse tiftie*, Amsterdam 1983, p. 271.

¹⁸ Cat.tent. *Aziatische Kunst uit het bezit van leden*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1978-1979, nr. 3.

¹⁹ Jan Wolkers, *De perzik van onsterfelijkheid*, Amsterdam 1980, pp. 137-155.

²⁰ J. Verbeek, 'Bezoekers van het Rijksmuseum in het Trippenhuis 1844-1885', *Bulletin van het Rijksmuseum* (1958), p. 67.

²¹ E. J. Potgieter, 'Het Rijks-Museum te Amsterdam', *De Gids* 8 (1844) tweede deel, pp. 17-26, 208-216, 391-423, 585-595, 599-609. Deze bijdrage gaat niet, zoals de titel suggereert over het Rijksmuseum als geheel, maar over de zaal met de 'historiële portretten'. Zie P. J. J. van Thiel 'Het Rijksmuseum in het Trippenhuis, 1814-1885 (VII): Potgieters Rijksmuseum en de werkelijkheid', *Bulletin van het Rijksmuseum* 32 (1984), pp. 71-87.

²² C. Busken Huet, *Van Napels naar Amsterdam. Italiaansche reisaanteekeningen*, Amsterdam 1878², p. 243.

²³ *Simon Gorters' letterkundige studiën*, tweede deel, Amsterdam 1871, pp. 264-269; ook in het eerste deel (pp. 126-127) gaat hij kort in op een nieuw *Rijksmuseum Willem III*.

²⁴ Nop Maas, 'Carel Vosmaer en het Rijksmuseum' *Nederlands kunsthistorisch jaarboek* 35 (1984), pp. 195-225. Voor zijn kritiek op het verzamelbeleid zie J. F. Heijbroek (red.), *De verzameling van mr. Carel Vosmaer (1826-1888)*, 's-Gravenhage/Amsterdam 1989, p. 40.

²⁵ Gerrit Komrij, 'Een getuigenis van liefde-loosheid. Over de Jugendstil-expositie in het Rijksmuseum' in: *Daar is het gat van de deur. Kritieken en essays*, [Amsterdam 1980²], pp. 142-148.

²⁶ Aangehaald in Willem van Toorn (red.), *Querido's letterkundige reisgids van Nederland*, Amsterdam 1982, p. 337.

²⁷ K. de Clerck, *Uit het leven van P. C. Boutens*, Amsterdam 1969, p. 81.

²⁸ S. Vestdijk, *Rembrandt en de engelen*, Den Haag 1956. Zie over deze bundel T. van Deel, 'De dichter S. Vestdijk en de beeldende kunst', *De Revisor* (1988) nr. 1 & 2, pp. 116-126.

²⁹ T. van Deel (red.), *Ik heb het Rood van 't Joodse Bruidje lief. Gedichten over beeldende kunst*, Amsterdam 1988. Voor een bloemlezing van schrijvers en dichters over musea, zie E. Paanakker, 'M....., muze, musea ja!', *Vitrine* (Bulletin van de VOR) 1 (1987) nr. 5, pp. 3-11.

³⁰ In Vestdijks *Nagelaten gedichten*. Zie T. van Deel, 'Vestdijknotities', *Vestdijkkroniek* (1987) nr. 55, pp. 19-23.

³¹ Aangehaald in Van Toorn, *op.cit.* (noot 26), p. 337.

³² Daan Zonderland, *Liedjes voor Luïgina*, Utrecht/Antwerpen 1954, p. 19.